

Fazekas Ferenc¹

A NATO összhaderőnemi művelettervezési doktrínájának evolúciója

[DOI 10.17047/Hadtud.2022. 32.E.28](https://doi.org/10.17047/Hadtud.2022.32.E.28)

A NATO művelettervezési rendszerének alapját az AJP-5 doktrína képezi. Első tervezete 2006-ban került elfogadásra, de kihirdetése csak 2013-ban, az átdolgozása után történt meg. A legújabb kiadás 2019-ben került elfogadásra. Jelen tanulmány célja ezen három verzió nagy vonalakban történő összehasonlítása, illetve a doktrína fejlődési irányának bemutatása.

KULCSSZAVAK: AJP-5, művelettervezés, átfogó megközelítés

The evolution of the NATO's operations planning doctrine

The AJP-5 doctrine forms the base of NATO's operations planning system. The first draft was accepted in 2006, but it was published only in 2013 after a thorough revision. The most recent edition was accepted in 2019. The aim of this study is to give a broad comparison of the three versions', and to give a comprehensive picture of the evolution of the doctrine.

KEYWORDS: AJP-5, operations planning, comprehensive approach

Bevezetés

A NATO műveletek tervezése stabil elméleti lábakon, részletesen kidolgozott és többszörösen kipróbált eljárásrendszereken alapszik. Az elméleti háttér a NATO doktrínahierarchiájának felső szintjén elhelyezkedő Összhaderőnemi Doktrína a Művelettervezéshez² (a továbbiakban: AJP-5) szolgáltatja, amelynek legfrissebb verzióját 2019 májusában ratifikálták. Az AJP-5 érdekes módon nem a kezdetektől fogva része a doktrína-hierarchiának. Ahogy azt 2006-ban, az első ratifikációs tervezet előszavában megfogalmazták, „*a katonai műveletek sikeres tervezésének feltétele egy világosan megértett és széles körben elfogadott doktrína, és ez különösen fontos akkor, ha a műveletet többnemzeti vagy koalíciós erők hajtják végre*”³. Ennek ellenére a doktrína csak 2013-ban, alapos átdolgozás után került be a NATO doktrínarendszerébe.

Az AJP-5 első verziója 2006-ban került ratifikálásra, de nem került bevezetésre. A két bevezetett kiadás 2013-ra, illetve 2019-re datálható. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a három változat sajátosságait, rámutasson a különbségeikre, és ezáltal a fejlődés irányára. A dokumentumok felépítésükben nem egyeznek meg, ezért a részenkénti összehasonlítás helyett egyenként – a terjedelemből valószínűleg a korlátok miatt vázlatosan – fogom bemutatni a különböző verziók felépítését és tartalmát, majd a két egymást követő verzió meghatározó különbségeit fogom kiemelni. Mivel a doktrínák eredeti nyelven kerültek bevezetésre a Magyar Honvédségben, ezért a fogalmi és tartalmi bemutatásnál saját fordítást használok. Ahol

¹ Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadászati Tanszék, egyetemi tanársegéd – University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Department of Strategy, assistant lecturer. e-mail: fazekas.ferenc@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7409-1054>.

² STANAG 2526 Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations

³ AJP-5 (2006), ix

lehetséges és releváns, ott az Ált/216. Törzsszolgálati Szabályzat II. kötet, illetve a magyar összhaderőnemi doktrínák által alkalmazott terminológiát használom.

AJP-5 első ratifikációs tervezete (2006)

Az MH Műveleti Szabványosítási és Doktrínális Bizottság 2006 márciusában az AJP-5 első ratifikációs tervezetét fenntartás nélkül elfogadta, így alkalmazását a Honvéd Vezérkar Főnöke a szárazföldi haderőnél és a légi erőnél a NATO kihirdetés után 9 hónappal tervezte megkezdeni.⁴ Mivel a NATO végül nem hirdette ki a dokumentumot, így ez az alkalmazás elmaradt.

Az első AJP-5 (a továbbiakban: AJP-5(2006)) célkitűzése szerint az összhaderőnemi műveletek tervezésének alapvető hadműveleti aspektusait írja le. Elsősorban a hadműveleti szintű parancsnokok és törzsek részére készült, a tervezés „hogyan”-ját írja le. Az első fejezet meghatározza a művelettervezés helyét és szerepét a NATO-n belül. Kijelenti, hogy a politikai szint ellenőrző, útmutató és irányító szerepe a Szövetségen belüli művelettervezés nélkülözhetetlen eleme.⁵

A műveleti tevékenységek három szinten valósulnak meg: hadászati, hadműveleti és harcászati szinten. A doktrína szerint a művelettervezésnek két fő kategóriája van: a megelőző tervezés (*Advance Planning*) és a válságreagáló tervezés (*Crisis Response Planning*). A megelőző tervezés során állandó védelmi terveket (*Standing Defence Plan, SDP*) és eshetőségi terveket (*Contingency Plan, CONPLAN*) dolgoznak ki. Az állandó védelmi tervek az 5. cikkely szerinti biztonsági fenyegetések ellen kidolgozott, rövid reakcióidővel végrehajtható tervek, teljes részletességgel kidolgozva. Az eshetőségi tervek alapvetően egy feltételezett jövőbeli probléma kezelésére készülnek, ennél fogva feltételezésekre épülnek, így nem azonnal végrehajthatók. Aktiválásuk esetén a teljes eshetőségi tervet felül kell vizsgálni és az aktuális helyzethez igazítani. Ezekkel ellentétben a válságreagáló tervezés végeredményeként kapott műveleti terv (*Operation Plan, OPLAN*) egy aktuális vagy kialakuló válsághelyzetre kerül kidolgozásra, tartalma részletes és átfogó, ezért kidolgozottsága miatt azonnal végrehajtható. A fenti tervek összetettségének függvényében kerülhet sor támogató tervek (*Supporting Plan, SUPPLAN*) kidolgozásra, amelyek a támogatott tervek főanyagára és mellékleteire épülve azok végrehajtását segítik. A támogató tervek a terv egy, vagy több terv egy közös aspektusára vonatkozhatnak, a doktrína fogalmazása szerint legtipikusabbak az erők átcsoportosítására, a híradásra, a felderítésre vagy a logisztikai támogatásra vonatkozó támogató tervek.⁶

Az átfogó megközelítés is megjelenik a doktrínában, de még nem a ma ismert formájában. Ez az átfogó megközelítés „szétválaszthatatlanul összeköti a fő tervezési ágakat – úgy, mint erő-, művelet- és erőforrástervezés – a felderítéssel, miközben a végeredményre összpontosít”⁷. Látszik tehát, hogy az átfogó megközelítés címszó alatt még csak a különböző katonai tevékenységek célirányos összehangolásáról van szó.

⁴ Honvédelmi Közlöny, CXXXIII/6, 485.

⁵ AJP-5 (2006), ix – 1-2.

⁶ AJP-5 (2006), 1-2 – 1-4.

⁷ AJP-5 (2006), 1-1.

Az AJP-5(2006) harmadik fejezetében a művelettervezés elméleti alapjait és alapvetéseit ismerteti. A folyamat kulcsa az elérendő célok (*Ends*), illetve a rendelkezésre álló módszerek (*Ways*) és eszközök (*Means*) összehangolása a műveletek tervezése, valamint végrehajtása során. Ezen elvek hatékony gyakorlati alkalmazása a műveletek kialakítása⁸ különböző koncepcióinak és eszközeinek alapos ismeretét feltételezi, amelyeket logikai sorrendben sorol fel.⁹ A műveleti vonalak (*Lines of Operations*) esetében jelentős a változás a fogalom jelentésében, hiszen amíg a régi terminológiában ez a saját erők irányát adja meg időben és térben az ellenséges erőkhöz viszonyítva, addig az AJP-5(2006) a ma is használatos megfogalmazást vezeti be: „*a műveleti vonalak a döntési pontokat térben és időben összekötő vonalak, amelyek az ellenfél súlypontjához vezetnek*”.¹⁰

A negyedik fejezet a művelettervezési folyamat (*Operational Planning Process*, a továbbiakban: OPP) felépítését mutatja be. Kifejti a párhuzamos tervezés gyakorlati megvalósításának módját és kiemeli, hogy a tervezés fő erő kifejtése változhat a különböző szintű parancsnokságok között. A párhuzamos tervezés módszerének részletes kifejtése után viszont az együttműködő tervezésnek is szentel egy bekezdést a dokumentum, mivel a párhuzamos tervezés rendszerét túl ismétlődőnek és időigényesnek találja. Az együttműködő tervezést az az igény hozta létre, hogy a tervezési folyamatok egyszerűbbek legyenek, emellett nagyobb együttműködést biztosítsanak. Ezt úgy valósítják meg, hogy a külön hadászati és hadműveleti műveleti tervek, illetve műveleti elgondolások helyett mindösszesen csak egy-egy termék készül el, amelyeket a különböző szintek egymással együttműködve készítenek el.¹¹

Maga az OPP folyamata 5 szakaszból áll:

- I. A feladat megkezdése
- II. Orientáció
- III. Elgondolás kidolgozás
- IV. Terv kidolgozás
- V. Terv felülvizsgálat¹²

A NATO Katonai Bizottságának MC 133/3 számú, a tervezés alapjait meghatározó irányelve a tervek kidolgozását két lépésre bontja: a katonai helyzetértékelés és a tervkidolgozás lépésére. Az OPP 5 szakasza közül az első három a katonai helyzetértékelés, a negyedik és az ötödik pedig a tervkidolgozás lépésének feleltethető meg.

Az OPP folyamatban a művelettervezés megvalósítását művelettervező csoportok (*Operations Planning Group*, a továbbiakban: OPG) végzik. Minden műveleti szint rendelkezik OPG-vel, amely általában a tervező főnökség/részleg vezetésével szerveződik és állományát a törzs különböző főnökségeinek/részlegeinek OPP-ben jártas funkcionális szakértői alkotják.

⁸ Eredetiben „Operational Design” Az Ált/216. szabályzat a „műveleti architektúra” és a „hadműveleti elgondolás vázlat”, az Ált/44. Összhaderőnemi Doktrína pedig a „műveletek kialakítása” fordítást alkalmazza. A továbbiakban a doktrína szerinti fordítást alkalmazom.

⁹ AJP-5 (2006), 3-7 -3-8.

¹⁰ AJP-5 (2006), 3-12.

¹¹ AJP-5 (2006), 4-3 – 4-5.

¹² AJP-5 (2006), 4-2 – 4-3.

Míg az OPP I. szakaszának rendeltetése a tervezési folyamat sikeres végrehajtásához szükséges feltételek megteremtése, addig a II. szakasz, az orientációs szakasz arra keresi a választ, hogy az előljáró milyen cél elérését tűzte ki iránymutatásában a szervezet elé. Ennek keretében az előljáró útmutatójának elemzése jelenti a kiindulópontot, amely elemzés tartalma kiterjed az előljáró küldetésére, szándékára, céljaira, az elérni kívánt végállapotra, a korlátozásokra és megkötésekre, a siker előfeltételeire és a feltételezések számbavételére. Ezen információk elemzése után kerül sor a küldetéselemzésre, melynek az a célja, hogy egyértelműen megfogalmazódjon, mi is a konkrét feladat. Ezen elemzés első lépése a feladatelemzés, amely során az előljáró által meghatározott feladatok mellett megtörténik a kikövetkeztetett feladatok és a nélkülözhetetlen feladat meghatározása. A feladatelemzést a tényezőelemzés követi. Az erők, az idő és a tér aspektusainak elemzése mellett a civil és információs környezet kulcsaspektusait is meg kell vizsgálni ahhoz, hogy megállapítható legyen, mit lehet megvalósítani és milyen feltételek mellett. Ez az elemzés az, amely keretében megszületnek a tervezési feltételezések, kiderülnek a befolyásoló tényezők, az azok által meghatározott megállapítások és az ezekből levont következtetések. Az elemzések elvégzése után kialakítható a saját szervezet küldetése, majd pedig a műveletelemzés és az elgondolás felvázolása. A különböző elemzések eredményei a küldetéselemző értekezlet keretében kerülnek áttekintésre, majd az OPP II. szakaszának záródokumentuma, a parancsnok tervezési útmutatója készül el. Ez jelöli ki a tervezés további irányát, illetve indítja el a tervezést az alárendelt parancsnokságokon.¹³

Az OPP III. lépése, az elgondolás kidolgozása során arra keresik a választ, hogyan hajthatók végre a műveletek úgy, hogy a lehető legeredményesebben és leghatékonyabban megvalósuljon a kitűzött küldetés. Ennek érdekében a törzs szakterületei szakmai elemzéseket és számvetéseket készítenek el, amelyek értelmezése során kiderülnek azok a közös követelmények, lehetőségek és alternatívák, amelyek a cselekvési változatok kidolgozását elősegítik. A cselekvési változatok kidolgozása során először cselekvési változatok vázlatának kidolgozása folyik, amelyből kiderül, hogy mikor, ki, milyen műveletet, hol, miért és hogyan hajt végre. A vázlatok kidolgozása után azok megfelelőségi vizsgálata következik, majd – ha igényli – ezen kezdetleges cselekvési változatok bemutathatók a parancsnoknak, aki újabb iránymutatásokat adhat. A további finomítások során kialakul a cselekvési változatok elgondolásvázlata, a szükséges erők szervezete és összetétele, valamint egy időrend. A kész cselekvési változatok elemzése során a törzs szakemberei meggyőződnek arról, hogy a változatok továbbra is végrehajthatók, majd a hadijáték következik, amelynek fő feladata az adott cselekvési változatok előnyeinek és hátrányainak megismerése, a bennük foglalt kockázatok, lehetőségek és döntési pontok felismerése, elágazó tervek szükségességének meghatározása. Az elemzések és hadijátékok eredményeinek összehasonlítása, a parancsnok kiválasztási követelményeinek való megfelelőségük vizsgálata után történik meg a választás közülük – jellemzően a döntési értekezlet alatt. A választás természetesen nem törvényszerű, a parancsnok belátása szerint módosíthatja a kidolgozott változatokon, vagy akár újak kidolgozását is elrendelheti. Amennyiben megtörtént a megfelelő cselekvési változat

¹³ AJP-5 (2006), 4-12 – 4-22.

kiválasztása, annak alapján hadműveleti elgondolás¹⁴ készül, amelyet jóváhagyás céljából felterjesztenek az előljáráshoz. Ha az előljáró nem találja megfelelőnek az elgondolást, akkor elrendelheti annak újragondolását. Amennyiben viszont az elgondolás jóváhagyást kap, elkezdődik az OPP IV. szakasza, amely során az elfogadott elgondolás részletes kidolgozásra kerül, és véglegesítik a műveleti tervet.¹⁵

Az OPP V. szakasza, a terv felülvizsgálati szakasz több célt szolgál. Egy végrehajtás alatt levő terv esetében a folyamatos felülvizsgálat biztosítja azt, hogy a terv még kötődik a valós eseményekhez, a valós történések függvényében módosításra, áttervezésre kerülhet, esetlegesen az elkészült elágazó tervek léphetnek életbe. A nem végrehajtott tervek időszakos felülvizsgálatának célja az, hogy a terv érvényességét ellenőrizze, mivel a tervezési alapvetések és kiinduló adatok változhattak a terv elkészülése óta. Rendszeres felülvizsgálattal a tervek élettartama növelhető.¹⁶

Az AJP-5(2006) ezzel befejezi a művelettervezési folyamat ismertetését, az ötödik fejezetében a Partnerség a Békéért (PfP) együttműködés keretében tervezett műveletek, illetve az Európai Unió által tervezett műveletek támogatásának elvi kérdéseit tárgyalja. Összességében elmondható, hogy a doktrína-tervezet egységes keretbe kívánta foglalni, hiánypótló dokumentumként pedig stabil alapokra helyezni a NATO művelettervezését, és a már meglévő, kikristályosodott, a parancsnokságok által használt tervezési folyamatot tovább fejlesztve doktrínális szintre emelte azt. Az AJP-5(2006) új, a tervezéssel kapcsolatos szakfogalmakat is hivatott volt meghonosítani a NATO terminológiai rendszerében, bár a különböző fejezeteken, sőt alfejezeteken belül sem minden esetben volt következetes. Tartalmilag a doktrína – a NATO tervezési rendszerének elvi felépítésétől a művelettervezés gyakorlati megvalósulásának kérdéseig – megfeleltethető az Egyesült Államok Egyesített Vezérkara kiadványaiban az 1990-es években kidolgozott eljárásrendeknek.

Az AJP-5 első elfogadott kiadása (2013)

Az első ratifikációs példány elkészülte és be nem vezetése után eltelt évek a NATO átfogó művelettervezésének kialakulását, az Átfogó Művelettervezési Útmutató (*Comprehensive Operations Planning Directive*, a továbbiakban: COPD) megalkotását hozták el. A formálódó szemléletmód, az ennek következményeképp megváltozó folyamat- és viszonyrendszerek az AJP-5 teljes felülvizsgálatát és újraírását eredményezték, amely végül 2013-ban jutott el újra ratifikációra kész stádiumba, majd került kiadásra. A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnokának 315/2014. (HK 9.) MH ÖHP intézkedése vezette be az alárendelt katonai szervezetei vonatkozásában.¹⁷

Az AJP-5(2006) és a bevezetésre kerülő AJP-5 (a továbbiakban: AJP-5(2013)) között a legmarkánsabb különbség a tervezési folyamatok rendszerében van. Az első tervezet csak a művelettervezési eljárásról (OPP) beszél, amely minden műveleti szinten alkalmazható. Ezzel

¹⁴ Hadműveleti elgondolás alatt a „concept of operations” (CONOPS) angol fogalmat értem a továbbiakban.

¹⁵ AJP-5 (2006), 4-22 – 4.32.

¹⁶ AJP-5 (2006), 4-33.

¹⁷ Honvédelmi Közlöny, CXLI./9, 963.

szemben az új doktrína bevezeti a tisztán hadműveleti szintű tervezési eljárást (*Operational-Level Planning Process*, a továbbiakban: OLPP), amely felső és alsó szintek OPP-alapú tervezési eljárásaihoz kapcsolódik, azokat összeköti.

Az átfogó megközelítés fontosságának növekedését mi sem jelzi jobban, mint hogy az első fejezet első pontja a művelettervezés és az átfogó megközelítés kapcsolatát tisztázza. Eszerint, ellentétben az AJP-5(2006) átfogó megközelítésével, már nem különböző NATO-n belüli tervezési ágak együttműködését értik alatta a szerzők, hanem a NATO és a műveleti terület főbb szereplői, mint nemzetközi szervezetek, nem-kormányzati szervezetek, ügynökségek és releváns szervezetek együttműködését. Bár a későbbiekben többször is előkerülnek a hatalmi ágak, de nem feltétlenül az átfogó megközelítés kontextusában, és nem is abban a formában, mint ahogy azt a COPD-ből vagy más doktrínákból ismerhetjük.¹⁸

A tervezés kategorizálása nem változott, ugyanúgy a megelőző és a válságreagáló tervezésre bomlik, viszont a megelőző tervezés tartalmában kiegészül. Az állandó védelmi tervek és az eshetőségi tervek mellett megjelenik az általános eshetőségi tervek kategóriája. Az általános eshetőségi tervek célja az, hogy megkönnyítse a válságreagáló tervezést adott típusú helyzet kialakulása esetén, annak helyétől függetlenül. Ezek a tervek tehát területi megkötések figyelembevétele nélkül egy általános vagy specifikus jövőbeli művelet kereteit tartalmazzák, a szükséges minimális információtartalommal. Az általános művelettervezési elvek, a művelettervezés, a hadműveleti szintű tervezés fogalmi meghatározása, a NATO lehetséges szerepkörei a jövő műveleteiben nem térnek el az AJP-5(2006)-ban foglaltaktól, de annál összeszedettebben, más logikai vonal mentén szerepelnek a doktrínában.¹⁹

Az AJP-5(2013) nem akar egy univerzális tervezési folyamatot adni minden műveleti szint számára, hanem szintenként kissé eltérő, de egymással szoros kapcsolatban álló rendszereket állít fel:

- NATO politikai döntéshozói szint: NATO Kríziskezelő Folyamat (*NATO Crisis Management Process*, a továbbiakban: NCMP);
- Hadászati szint: Művelettervezési Folyamat (*Operations Planning Process*, OPP);
- Hadműveleti szint: Hadműveleti Szintű Tervezési Folyamat (*Operational-Level Planning Process*, OLPP).²⁰

Az NCMP és az OPP mint a NATO legfelsőbb politikai és katonai döntéshozatali szintjének eljárásai, egymáshoz nagyon hasonlóan kerültek kialakításra. Mindkét folyamat 6 fázisból áll, a legfőbb különbség közöttük az, hogy az OPP tervezési fázisa két alfázisra bontható: az elgondolás kialakítása és a hadászati műveletterv kialakítása részekre. Az AJP-5(2006) 5 szakaszos művelettervezési folyamatához képest ez az OPP jelentős átalakuláson ment át, bár a folyamat lényege nem változott. A végrehajtott feladatok kibővültek, illetve felosztásuk racionalizálódott, nagyobb hangsúly került a konkrét katonai műveletek tervezését megelőző információgyűjtő és feladatelemző fázisra.²¹

¹⁸ AJP-5 (2013), 1-1.

¹⁹ AJP-5 (2013), 1-8 – 1-10.

²⁰ AJP-5 (2013), 1-16 – 1-21.

²¹ AJP-5 (2013), 1-18.

Az AJP-5(2006)-hoz képest több lényegi változás is található a tervezés alapvetéseiben. A célok-módszerek-eszközök (*Ends-Ways-Means*) szentháromságához egyenrangúként zárkóztak fel a kockázatok (*Risks*). Az AJP-5(2013) azt is megállapítja, hogy a konfliktusok nem csupán eredmények, hanem összetett rendszerek, amelyek számos tulajdonsággal rendelkeznek. A különböző hatalmi eszközök csak a rendszer bizonyos részeire képesek hatást kifejteni.²²

A hadművelati tervező folyamat központi eleme a hadművelati helyzetmegítélés, amely célja a probléma megértése, azaz mit, miért, mikor és hol kell végrehajtani, valamint milyen művelati környezetben. Válságreagáló műveletek esetén a művelati környezet elemzése a fizikai és demográfiai jellemzők megállapításán túl a konfliktus szereplőinek, azok egymásra és a környezetre gyakorolt hatásainak, illetve a krízis okainak feltárását, az ezekből logikusan eredő következtetések levonását tartalmazza. A tényezők, szereplők és a művelati környezet hatékony elemzése újfajta módszertant követelt. A doktrína szerint három, egymástól jól megkülönböztethető elemző megközelítés van, a hagyományos, a rendszerszemléletű és a kialakító²³ megközelítés. A doktrína ezeket részletesen, tudományos alapossággal mutatja be, kiemelve előnyeiket és hátrányaikat. A doktrína a tervezést irányító parancsnok döntésére bízta, milyen helyzetben melyiket kívánja használni, hiszen minden válsághelyzet egy különálló összetett rendszer, amely egyedi megközelítést igényel. Nem létezik általánosan bevált módszer, mivel a művelati környezet nem minden összetevője írható le összefüggő rendszerként vagy magyarázható meg egyértelmű folyamatként: Clausewitz klasszikussá vált gondolata, a véletlen és a valószínűség játéka örök szereplője egy konfliktusnak.²⁴

Mindezek mellett az AJP-5(2013) felhívja a figyelmet annak a fontosságára, hogy a tervezőknek nem pusztán a saját és az ellenfél katonai erejének fejével kell gondolkodniuk, hanem a művelati környezet más résztvevőinek nézőpontjából is vizsgálniuk kell a kialakult helyzetet, illetve a tervezett megoldásokat, mivel a saját erő szempontjából optimális megoldás más, nem ellenséges résztvevő számára komoly problémát jelenthet. A dokumentum már tervezési tényezőként azonosítja azt, hogy a szembenálló felek mind különálló, a környezetük, kultúrájuk, viszony- és érdekrendszerük által befolyásolt akarattal rendelkeznek, amelyeket a saját műveletek tervezésénél kiemelten számításba kell venni. Összességében a művelati kialakítás változásairól elmondható, hogy a hatásalapú műveletek keretében korábban kidolgozott koncepciók a NATO művelettervezési folyamatába való átemeléséről van szó. Ennek köszönhető az, hogy az előző doktrínaváltozat koncepciói átfogalmazásra, összevonásra kerültek, illetve hogy a folyamatba beillesztésre kerültek a hatásalapú megközelítés speciális rendszerelméleti elemei. A doktrína alaposan definiálja a cél fogalmát, legyen az politikai-stratégiai, hadászati vagy hadművelati szintű. Tisztázza a hatás fogalmát, majd a különböző tevékenységek értékelésének módszereként bevezeti a teljesítmény mértékének, a hatékonyság mértékének és a művelet előrehaladásának, azaz gyakorlatilag a művelati hatékonyság mérésének fogalomrendszerét. A döntő pont fogalma egyszerűsítésre és egyértelműsítésre

²² AJP-5 (2013), 2-6.

²³ Eredetiben: „design”.

²⁴ AJP-5 (2013), 2-10 – 2-12.

került, illetve bevezetésre került a döntő feltétel fogalma, amely bár hasonlatos a döntő ponthoz, de annál tágabb, rugalmasabb, ezért megalkotói szándéka szerint a jelenkor műveleti környezetéhez jobban igazodik.²⁵

Az AJP-5(2013) megközelítésében a műveletek ciklusa az elemzés-tervezés-végrehajtás-értékelés négyesével írható le. Ezek közül az elemzést és a tervezést érinti a művelettervezés doktrínája, amely újradefiniálta a tervezés fajtáit is. Az AJP-5(2006) szerinti párhuzamos és együttműködő tervezés az új doktrínában a lépcsőzetes, párhuzamos és együttműködő tervezés hármasává alakul át. Nagyon fontos különbség azonban, hogy ez az együttműködő tervezés nem az az együttműködő tervezés. Az AJP-5(2006) „*co-operative planning*” kifejezése és az AJP-5(2013) „*collaborative planning*” kifejezése magyar fordításban ugyanúgy együttműködő tervezésnek fordítható, és a lényegük meg is egyezik. A fő különbség abban rejlik, hogy a 2013-as együttműködés szorosabb, közös elgondolás és közös értékek alapján, hatékonyabb csoportmunkával történik. A doktrína magyarázata szerint ez egy dinamikus folyamat, amely során az alárendeltek majdnem valós időben képesek a tervezés során tájékoztatni az előljárót a helyzetről, a helyzetértékelésükről, a változásokról. Ezáltal a tervezés gyorsul, a terv hatékonysága pedig nő.²⁶

A doktrína utolsó fejezete foglalkozik a hadműveleti szintű művelettervezés (OLPP) folyamatával. Ezt elsősorban összhaderőnemi parancsnokságok hajtják végre, és ezért az alapvető végrehajtó szervei az összhaderőnemi művelettervező csoportok (*Joint Operations Planning Group*, JOPG). Maga a folyamat 8 lépésből áll, amelyek úgy lettek kialakítva, hogy egyszerre megfeleljenek a hadászati és a harcászati szinthez kapcsolódás követelményeinek is. Ezek a lépések:

1. Az OLPP megkezdése
2. Probléma és küldetéselemzés
3. Cselekvési változatok kidolgozása
4. Cselekvési változatok elemzése
5. Cselekvési változatok validálása és összehasonlítása
6. A parancsnok döntése
7. A hadműveleti szintű elgondolás és terv kidolgozása
8. A művelet értékelése és a terv felülvizsgálata²⁷

Az AJP-5(2006) művelettervezéséhez képest jóval hangsúlyosabbak a rendszerszemléletű elemzések, illetve a hatások-tevékenységek szerepe. Fontos különbség az is, hogy az együttműködő tervezés által meghatározott alapelvek szerint a hadászati és a hadműveleti szintű tervezőcsoportok együttműködése is beépítésre került a folyamatba. Egy példa erre a Katonai Válaszlehetőségek kidolgozása, amely során a hadászati szintű tervezőcsoport egyeztet a hadműveleti szintűvel, hogy valóban végrehajthatónak ítélt lehetőségeket prezentálhasson a politikai döntéshozók felé. Az AJP-5(2006) szerinti OPP folyamatban az előljáró az orientációs fázisban adja ki tervezési útmutatóját az alárendeltek felé. Ez az AJP-5(2013) OLPP-je szerint

²⁵ AJP-5 (2013), 2-26 – 2-40.

²⁶ AJP-5 (2013), 2-42 – 2-45.

²⁷ AJP-5 (2013), 3-1.

úgy változik, hogy a hadászati szintű parancsnok egy Stratégiai Tervezési Intézkedés nevű dokumentumot bocsát ki, a hadműveleti szinten a tulajdonképpeni tervezés ezzel indul. A küldetéselemzés folyamata az előjáró tervezési intézkedésének elemzésén túl a rendszerszemléletű szereplő-, tényező-, súlypont- és kockázatelemzés, melyek eredményei mind meghatározzák a tervezés további menetét. A küldetéselemzés végén a parancsnok kiadja tervezési útmutatóját a cselekvési változatok kidolgozására, illetve elkészül a hadműveleti tervezési intézkedés, amely az alárendeltek felé továbbítja a küldetéselemzés eredményeit, valamint a további tervezés irányait.²⁸

A cselekvési változatok kidolgozása után, a jóváhagyott cselekvési változatra alapozva a parancsnok pontosított szándékának kiadása indítja el a hadműveleti elgondolás és a terv kidolgozása lépést. A hadműveleti elgondolás és a műveleti terv a doktrína szerint ugyanolyan felépítésű és formátumú, különbség elsősorban a kidolgozottság mértékében van. A hadműveleti elgondolást egyesíti az OLPP folyamatának eredményeit és a parancsnok szándékát. Elkészülése után a hadműveleti szintű elgondolásvázlat megküldésre kerül a hadászati szintnek, ahol a hadászati elgondolással való egyezésének ellenőrzését és az előjáró jóváhagyását követően kezdetét veheti a műveletterv kidolgozása. Az alárendeltek küldetését is az elgondolás tartalmazza, ezért megküldésre kerül az összes alárendeltnek, mint a saját elgondolásuk kidolgozásának alapdokumentuma. Az AJP-5(2013) ezek tárgyalása után a műveletterv összeállításának általános elveit, illetve az összhaderőnemi műveletek specifikus tervezési aspektusait mutatja be. A nyolcadik, azaz a művelet értékelése és terv felülvizsgálata lépés tárgyalásakor mutatja be a doktrína a műveletértékelés (*Operations Assessment*) funkció általános elveit, alkalmazásának módját.²⁹

A doktrína utolsó részében a hadműveleti szintű tervezés helyét és szerepét hangsúlyozza, elhelyezve a hadászati és a harcászati szintű döntéshozatal között. Külön ismerteti a gyorsított döntéshozatalt. Ez egy olyan különleges, az Észak-atlanti Tanács által kezdeményezhető döntéshozatali eljárás, amely a NATO gyorsreagálású erőinek alkalmazása esetén használható. Erre akkor kerülhet sor általában, ha a kialakuló válságra már van jóváhagyott eshetőségi, vagy általános eshetőségi terv. Ilyenkor az OLPP folyamat cselekvési változatok kidolgozására vonatkozó 4 lépése átugorható, a küldetéselemzés után a már jóváhagyott eshetőségi terv alapján kerül kidolgozásra az elgondolás.³⁰

Mint látható, az AJP-5(2013) az elődjéhez képest markáns változásokat hozott, mind magának a doktrínának a célkitűzése, mind a tartalma tekintetében. Az általános, mindenre használható művelettervezési eljárás átalakult egy specifikus, a hatásalapú műveletek rendszerszemléletét magába integráló, időigényes elemzések sorát alkalmazó, de a közös szándékokra és egyetértésre alapozó hadműveleti szintű, összhaderőnemi művelettervezéssé.

²⁸ AJP-5 (2013), 3-5 – 3-12.

²⁹ AJP-5 (2013), 3-41 – 3-60.

³⁰ AJP-5 (2013), 3-61 – 3-62.

Az AJP-5 második elfogadott verziója (2019)

A megváltozott biztonsági környezet, a hibrid fenyegetések és a nemzetek közötti fegyveres konfliktus esélyének emelkedése magával hozta a NATO elvek felülvizsgálatát, és emiatt a művelettervezés doktrínája is felülvizsgálatra került. A Magyar Honvédség parancsnokának 205/2020. (HK 5.) MH PK szakutasítása egyes NATO egységesítési egyezmények nemzeti bevezetéséről 2020. május 05-i hatállyal bevezette a 2019-ben a nemzetek által elfogadott új AJP-5-öt, ezzel egyidejűleg a régi doktrína hatályát veszítette.³¹

A 2019-es AJP-5 (a továbbiakban: AJP-5(2019)) újabb változást hozott a doktrína felépítésében. Az első fejezet három alfejezetre tagolódik, amelyek közül az első a művelettervezés általános elveit, illetve az MC 0133/4 irányelv és a doktrína kapcsolatát mutatja be. Változás, hogy a művelettervező csoportok az előző doktrínában használt JOPG helyett újra az AJP-5(2006) OPG elnevezését kapták.³²

A második alfejezet a tervezés kategóriáit mutatja be. A két fő kategória, a megelőző és a válságreagáló tervezés változatlan, azonban a megelőző tervezés kategóriája tartalmaz néhány változást. A legfontosabb változás az, hogy a megelőző tervezés kategóriája egy újabb típussal bővült, a lépcsőzetes reagáló tervvel (*Graduated Response Plan*, GRP). A GRP – ahogy a doktrína fogalmaz – „gyors reakciót igénylő, a Szövetség létét veszélyeztető fenyegetések”³³ ellen lett megalkotva, kimondva-kimondatlanul az újraéledő, illetve fokozódó orosz hatalmi törekvések és fenyegetések katonai összetevője ellen. Egy GRP két részből áll: az első rész a NATO gyorsreagálású erőinek és a NATO alárendeltségébe kerülő nemzeti honvédelmi erőknek az alkalmazásával foglalkozik, és részletesen kidolgozott, a második rész a NATO erők követő lépcsőjének (*Initial Follow-On Forces Group*, IFFG) telepítésével és alkalmazásával foglalkozik, amely a változók miatt további tervezés nélkül nem végrehajtható.³⁴

A harmadik alfejezet az egyéb tervezési tényezőket tárgyalja, mint a támogató tervek szerepét, illetve azokat a dokumentumokat, amelyek a NATO művelettervezési rendszerét szabályozzák, a válságreagáló műveletek esetében a már említett NATO válságreagáló rendszer kézikönyvet, a COPD és különböző funkcionális területek specifikus tervezési dokumentumait. Ebben az alfejezetben esik szó az átfogó megközelítés szerepéről, pontosabban a tervezés szerepéről a NATO átfogó megközelítéshez való hozzájárulásán belül. A doktrína kijelenti, hogy az átfogó megközelítés állandó eleme a Szövetség tevékenységeinek. A hatásos válságkezelés csak úgy valósulhat meg, hogy a nemzeti erő diplomáciai, információs, katonai és gazdasági eszközeit átfogó módon alkalmazzuk. Ennek sikeréhez elengedhetetlen az, hogy már a tervezésnél figyelembe vegyék a válságkezelésben részt vevő más szereplők hatásait és interakcióit.³⁵

³¹ Honvédelmi Közlöny, CXLVII./5, 381.

³² AJP-5 (2019), 1-2.

³³ AJP-5 (2019), 1-4.

³⁴ AJP-5 (2019), 1-3 – 1-5.

³⁵ AJP-5 (2019), 1-6 – 1-8.

Az AJP-5(2019) második fejezete a tervezés alapelveit mutatja be, viszont az elődjével ellentétben azokat az alapelveket, amelyek más doktrínákban szerepelnek, nem részletezi, csak felsorolás szinten említi meg. Szerepet kap azonban az eddigiekben nem tárgyalt parancsnok-központú tervezés (*command centric planning*), amely meghatározni hivatott a parancsnok felelősségét és az ezzel járó feladatait a tervezés folyamatában. Az eddigi AJP-5 kiadások egyszerűen megelégedtek azzal, hogy a tervezést a parancsnok vezeti, ő hagyja jóvá a tervet, és felügyeli a végrehajtását. Az új kiadás megmagyarázza, hogy miért van erre szükség, milyen módon lehet a parancsnok hatékony a tervezés vezetésében. Ugyanígy nagyobb jelentőséget tulajdonít a parancsnok szándékának, megmagyarázva annak szükségességét, iránymutatást nyújtva az ajánlott tartalmi elemei tekintetében. Szintén ez a fejezet tartalmazza a tervezés módszereit, amelyek számában és megnevezésében nincs változás, maradt a lépcsőzetes, párhuzamos és együttműködő tervezés. A különbség a prezentációjukban van, ugyanis az egyértelműség és a könnyebb választás érdekében minden, a doktrína egyes folyamat típusnál feltüntetett azok előnyeit és hátrányait, megkönnyítve a parancsnokok dolgát a megfelelő tervezési szisztéma kiválasztásánál.³⁶

A harmadik fejezet a művelet kialakításának kérdéseivel foglalkozik, azaz milyen koncepciók mentén, hogyan kell elvégezni. Új elemként jelenik meg a műveleti környezet megértése, mint alapelv. Az AJP-5(2013) a műveleti környezet értékelésére nem fektetett különösebb hangsúlyt, az AJP-5(2019) azonban egyértelműen a doktrinális hierarchia egy másik dokumentumában szabályozott, a műveleti környezet összhaderőnemi felderítő előkészítése (*Joint Intelligence Preparation of the Operating Environment, JIPOE*) folyamat használatát rendeli el. Ezzel a fogalommal kapcsolatban szembetűnik a doktrína másik nagy változása. Az AJP-5(2013)-ban a műveleti környezet angol megfelelője az „*operational environment*”, amely fogalmat 2014-ben a NATO terminológiában „*operating environment*”-re változtatták. Ennek megfelelően az AJP-5(2019) ezt az újabb verziót használja.³⁷

Az AJP-5(2019) negyedik fejezete beszél a művelettervezés gyakorlatáról. Fontos és szembetűnő különbség van azonban az előző doktrínához képest, mivel névleg eltűnik a művelettervezési eljárás (OPP) és a hadműveleti szintű művelettervezési eljárás (OLPP), helyettük a doktrína „a tervezési tevékenységek sorrendje” néven említi a következőket. Ez gondolati váltást jelent. A tervezés ezek után nem egy lépésekből, szakaszokból álló folyamat, hanem különböző, egymáshoz logikailag kapcsolódó elemző folyamatok sorozata. Maguk a tevékenységek nem sokban ugyan, de eltérnek az AJP-5(2013) lépéseitől:

- beindítás;
- küldetéselemzés;
- cselekvési változatok kidolgozása;
- cselekvési változatok elemzése;
- cselekvési változatok érvényesség-ellenőrzése és összehasonlítása;
- a parancsnok döntése;

³⁶ AJP-5 (2019), 2-1 – 2-6.

³⁷ AJP-5 (2019), 3-2.

- terv kidolgozás.³⁸

A különböző tevékenységek bemutatását – vélelmezhetően az USA szabályzatainak analógiájára – egy táblázattal kezdik, amely összefoglalja a tevékenységhez szükséges bemenő adatokat, a kimenő adatokat és a végrehajtandó feladatokat. Összességében elmondható, hogy az AJP-5(2019) által felsorolt tervezési tevékenységek lényegükben nem, de tartalmukban eltérnek az előző doktrína lépéseitől. A tervezés beindításának feladatai rövidültek, mivel nincs szó hadművelleti ajánlásról, így az annak elkészítéséhez szükséges tervező tevékenységek is hiányoznak, kimenetként csak a parancsnok kezdeti tervezési intézkedése, illetve az alárendeltek felé elküldött előzetes harcintézkedés található. A küldetéselemzés tekintetében formalizálódott a szereplők és a tényezők elemzésének folyamata, valamint a fontossága miatt a súlypontelemzés végrehajtásának részletei külön mellékletben szerepelnek. Ahogy a tervezés módszereinél, úgy a hadijáték módszereinél is feltüntetik az előnyöket és hátrányokat, a választás megkönnyítése érdekében.³⁹

Fontos eltérés az AJP-5(2013) és az AJP-5(2019) között a műveletértékelés folyamatának teljes hiánya. Bár az AJP-5(2013) is tisztázta, hogy az elemzés és tervezés az AJP-5 doktrína feladata, a végrehajtás és az értékelés pedig egy másik doktrínáé, mégis belement a műveletértékelés feladatrendszerének bemutatásába. Ez az AJP-5(2019)-ből nagyrészt kikerült. Ugyancsak markáns különbség az elődhoz képest a felső szinttel való interakció kisebb hangsúlya. Míg korábban a hadművelleti ajánlás fontos része volt a hadászati és hadművelleti szint együttműködésének, addig ez teljesen kimaradt a doktrínából. A terv kidolgozásának tevékenységei között szereplő hadművelleti elgondolás és műveleti terv dokumentumok előjáróval való koordinálása és jóváhagyása sem kap olyan egyértelmű keretet, mint ahogy az az AJP-5(2013)-ban szerepelt.

Összegzés

A doktrína, ahogy az a különböző verziók bemutatásából kiderült, folyamatos változás alatt van, a kor szellemisége és irányzatai hatják át az elkészítés és véglegesítés folyamatait. A 2019-es második kiadás reagált az új idők régi/új kihívásaira, többek között a GRP tervrendszerének bevezetésével. Mindemellett számos egyszerűsítést és egyértelműsítést tartalmaz, amelyek szükségessége a 2013-as verzió használata közben derült ki. Bizonyos feladatok hangsúlyozása, bővebb kifejtése egyértelműen azt sugallja, hogy a tapasztalatok feldolgozása során fény derült a művelettervezési folyamat néhány gyenge pontjára.

Melyek ezek a gyenge pontok?

A doktrína az elődjeitől eltérően nagy hangsúlyt fektet már az első részben a parancsnok szerepének tisztázására, ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a parancsnokok, akik korábbi katonai karrierjük során nem találkoztak ezzel a komplex művelettervezési folyamattal, nem tudták egyértelműen azonosítani feladatrendszerüket, felelősségüket és a folyamatra gyakorolt hatásukat. Az előző doktrínákban többször szerepelt az, hogy a parancsnok határozza

³⁸ AJP-5 (2019), 4-1.

³⁹ AJP-5 (2019), 4-3 – 4-41.

meg a tervezés módszerét, de valószínűleg nem mindig történt ez meg a megfelelő módon, hiszen az új doktrínába belekerültek ezek előnyei és hátrányai, hogy megalapozott döntés születhessen. Az AJP-5(2013) túlzottan holisztikusnak bizonyult, ezért több helyen egyszerűsítésre került sor, így tűnt el belőle például a hadművészet elemző megközelítését tárgyaló néhány oldal, amely – feleslegesen – egy olyan újabb választás elé állította a parancsnokokat, amelynek a szükségességét és relevanciáját nem érthették meg a megfelelő matematikai és rendszerelméleti előképzettség nélkül.

Az, hogy a súlypontelemzés külön mellékletet kapott azt sugallja, hogy a tervezőcsoportok nem fektettek elég energiát ebbe a folyamatba, illetve nem feltétlenül találták meg elemzéseik során a megfelelő súlypontot. Az átfogó művelettervezés, mint a hatásalapú művelettervezés szellemi utóda arra alapul, hogy a szemben álló fél súlypontját egyértelműen azonosítottuk. Ezt követően a hosszas tervezési folyamat során kidolgozott összes műveleti vonal összes döntő feltétele, hatása és tevékenysége annak a súlypontnak a gyengítésére irányul, amely végül a mi műveletünk sikerét és egyben a szemben álló fél kudarcát okozza majd. Ha a súlypontelemzés hibás, akkor az egész művelet már a tervezési fázisban kudarca ítéltetett.

A 2013-as és a 2019-es kiadás is a COPD-re hivatkozik, mint a hadműveleti szintű/összhaderőnemi művelettervezés gyakorlati megvalósításának iránymutatójára. Ezzel sajnos, akaratlanul is megzavarják a végrehajtó szervezetek parancsnokait és törzseit, hiszen a COPD legfrissebb, átmeneti verziója 2013. októberben került kiadásra. Már a 2013-as AJP-5 terminológiája, illetve az OLPP fázisainak kialakítása sem volt összhangban a COPD-ben vázoltakkal, amely elég egyértelműen a 2006-ban felvázolt OPP folyamat lépéseinek a megfeleltetése. Bár a doktrína készítői megpróbálták lefedni a COPD szerinti fázisokat hadászati OPP és a hadműveleti OLPP fázisokkal⁴⁰, de az ennek eredményét bemutató ábra korántsem lett egyértelmű és könnyen követhető.

Az AJP-5 fejlődése azonban nem állt meg ezen a ponton. Az új elméletek és eljárások beépülésével, új megközelítések alkalmazásával, az érvényes irányelveknek megfelelő tartalommal vélhetően újabb kiadásai fognak még megjelenni, hatékonyabbá téve a művelettervezés komplex folyamatát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AJP-5 Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning Ratification Draft 1. Brussels: NATO Standardization Agency.2006.

AJP-5 Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning. Brussels: NATO Standardization Agency, 2013.

AJP-5 Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning Edition A. Brussels: NATO Standardization Agency, 2019.

Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V2.0. Mons: Supreme Headquarters Allied Powers Europe. 2013.

⁴⁰ AJP-5(2013), 1-18. és 3-65.

Ált/216. A MH Törzsszolgálati Szabályzata II. rész. Budapest. 2015.

Ált/44. Magyar Honvédség összhaderőnemi doktrína, 4. kiadás. Budapest. 2018.

Honvédelmi Közlöny, CXXXIII./6. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. 2006.

Honvédelmi Közlöny, CXLI./9. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. 2014.

Honvédelmi Közlöny, CXLVII./5. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. 2020.

Spencer, John: The difference between cooperation and collaboration.
<http://www.spencerauthor.com/can-you-force-collaboration/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 29.)